

УДК 930.22(480):323.272(477)

Володимир ГОЛОВЧЕНКО,

доктор політичних наук,
професор Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ГЕРМАН ГУММЕРУС І УКРАЇНА: РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1920 РР. ОЧИМА ФІНЛЯНДСЬКОГО ДИПЛОМАТА

Серед мемуарної літератури з дипломатичної історії України за доби революції 1917–1920 років вирізняються спогади посла Фінляндії в Києві під час Гетьманату Павла Скоропадського й Директорії УНР — Германа Грегоріуса Гуммеруса (1877–1948 рр.). Вони вперше побачили світ шведською й фінською мовами в Гельсінкі в 1931 році, а через шість з половиною десятиліть були перекладені українською й опубліковані завдяки зусиллям науковців історичного факультету Київського національного

університету імені Тараса Шевченка¹.

Незважаючи на неминучий суб'єктивізм, мемуарні джерела мають виїняткову фактографічну цінність, логічно доповнюючи урядові й узагалі офіційні документи та пояснюючи внутрішні глибинні мотиви тих чи інших зовнішньополітичних акцій. Автор спогадів, звичайно, не претендував на всебічний аналіз політичних процесів у Наддніпрянщині в згаданий складний і драматичний період, тому в мемуарах Г. Гуммеруса не варто шукати послідовного й вичерпного викладу перебігу тих історичних подій, свідком або учасником яких він був. Цілком зрозуміло й те, що в своїх спогадах посол розглядає події в Україні крізь призму національних інтересів Фінляндії, пере-

дусім у контексті налагодження співпраці між двома країнами щодо протидії імперським намірам більшовицької Росії і розвитку взаємовигідних торговельних відносин. Але, безперечно, зацікавлений і прискіпливий погляд фінляндського дипломата на українську дійсність, його інтерпретація подій, фактів, політичні портрети громадських, державних діячів, оцінки перспектив вітчизняного національно-визвольного руху заслуговують на увагу.

Слід зазначити, що історія фінляндського й українського національних державотворчих процесів першої чверті ХХ століття в головних етапах і поворотних пунктах, «дійових особах та виконавцях» часом схожа до дрібних деталей, але з цілком протилежними результатами. Зокрема, в роки Першої світової війни частина радикально налаштованої української (Союз визволення України) та фінської («активісти») інтелігенції робила ставку на Центральні держави, й передусім Німеччину, у справі здобуття самостійності. Легіон Українських Січових стрільців австрійської армії та фінський «егерський батальйон» німецької навіть чисельно були майже однакові — близько 2 тисяч.

Формування новітньої фінляндської національної державності почалося з руху за скасування загальноросійського законодавства та поновлення автономних прав «Великого князівства Фінляндського», задекларованих у 1809 році під час приєднання країни до Російської імперії внаслідок переможної війни зі Швецією. Звертання до історико-правової аргументації в обстоюванні гасел національно-територіальної автономії чи навіть незалежності України (наприклад, до умов Переяславсько-Московського договору 1654 р.) також було властиве для вітчизняних ідеологів і діячів національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. (М. Грушевський, В. Липинський, М. Міхновський та ін.).

Абсолютна більшість в обраному 1916 року Сеймі Фінляндії належала соціал-демократам², в Українській Центральній Раді — ідейно близьким до них УСДРП і УПСР. Сейм ухвалив «Закон про верховну владу», тобто суверенні права Фінляндії, через день після того, як Центральна Рада оприлюднила свій II Універсал про досягнення компромісу з Тимчасовим урядом щодо автономії України. Центральна Рада задекларувала «організацію найвищої крайової влади на Україні» 1 (14) листопада 1917 року, а фінляндський Сейм проголосив себе носієм

верховної влади в Гельсінкі наступного дня. Між прийняттям Декларації незалежності Фінляндії та офіційною датою вже IV Універсалу Центральної Ради пройшло рівно півтора місяця.

Фактичне визнання Францією УНР і Фінляндії відбулося, з огляду на небезпеку їхнього потрапляння «в обійми Німеччини», день у день — відповідно 21 і 22 грудня (ст. ст.) 1917 р. Член української делегації на Брестських переговорах М. Любинський підписав заклик до німецького народу з проханням надати військову допомогу проти більшовиків 30 січня (12 лютого) 1918 року без погодження з керівництвом Центральної Ради, до якого належав. Через два дні у Берліні представники «білого» Сенату (уряду) Фінляндії — Е. Ельт і Р. Еріх під власну відповідальність, без належних повноважень, передали німецькому командуванню клопотання про відрядження до Фінляндії військ «для порятунку вітчизни від загрози поразки».

Майбутні регент Фінляндії (12 грудня 1918 — 27 липня 1919 р.) генерал-лейтенант К. Маннергейм і гетьман України (також генерал-лейтенант царської армії) П. Скоропадський у 1890-ті роки навіть були однополчанами, а влітку 1917 року командували корпусами на сусідніх Румунському й Південно-Західному фронтах. Цей перелік можна й далі продовжувати та конкретизувати, але в тогочасній історії обох народів була надзвичайно важлива відмінність: у громадянській війні на території Фінляндії перемогли «білі», а в Україні — «червоні». Тому Фінляндія, попри війни з СРСР 1939–1940 і 1941–1944 рр., зберегла своє незалежне існування й нині є однією із найрозвиненіших учасниць Європейського Союзу, а Україна на сім десятиліть втратила свою незалежність і сьогодні має не найліпші шанси долучитися до об'єднаної Європи.

Але в період Української революції 1917–1920 рр. об'єктивна спільність зовнішньополітичних і національно-державних інтересів Фінляндії та України неминуче зумовлювала їхнє взаємне визнання та зближення на міжнародній арені. Українсько-фінські контакти на рівні визвольних рухів були започатковані ще навесні 1916 року у Стокгольмі під час створення за сприяння німецького МЗС «Союзу поневолених Росією народів». Саме тоді представник Делегації за визволення Фінляндії — доцент з римської історії Гельсінського університету й «активіст» Г. Гуммерус познайомився із членами місцевого інформаційно-пропагандистського осередку «Спілки визволення України» (СВУ).

Через півтора десятиліття Г. Гуммерус згадував: «Лише тоді я усвідомив етнографічні та історичні підстави прагнення українців до незалежності і зрозумів, яке це має значення для Фінляндії. Українські прибічники незалежності були нашими очевидними та природними союзниками. Якби ця велика та багата країна стала незалежною, це б послабило сили Росії і, таким чином, сприяло б звільненню Фінляндії та збереженню її свободи. Але у той час тільки небагато хто насмілювався мріяти про незалежну Україну»³.

Влітку-восени 1917 року фінські патріоти у Стокгольмі увійшли в тісні відносини й надавали комунікаційні послуги місцевому Українському інформаційному бюро, очолюваному членами СВУ М. Залізнякам і П. Бандрівським. Але спроба фінських діячів зв'язатися тоді з Центральною Радою в Києві виявилася безуспішною. І все ж наприкінці листопада 1917 року Г. Гуммерус таємно привіз до Гельсінкі підготовлений М. Залізнякам меморандум про державний устрій України й переговорив у справі налагодження зі щойно проголошеною УНР дипломатичних відносин з главою фінського Сенату П.Е. Свінхувудом та відповідальним за зовнішню політику К. Енкелем⁴.

На підставі меморандуму М. Залізняка Сенат доручив професорові слов'янської філології Гельсінського університету Й.Ю. Міккола виробити проект акту про визнання Фінляндією УНР⁵. А в перший день наступного 1918 року Сенат Фінляндії прийняв рішення відрядити до Києва делегацію у складі Й. Міккола та доктора філософії Я.Л. Каліма, яка мала повідомити українському уряду про проголошення Фінляндією незалежності. На заваді візиту тоді постали громадянські війни у Фінляндії і УНР, але Г. Гуммерус встиг написати популярну брошуру «Росія та Україна», що була видана в Гельсінкі.

Гостра боротьба за владу й абсолютна політична невизначеність в Україні в останній період існування Центральної Ради не сприяли налагодженню українсько-фінляндського міждержавного діалогу. Тому гетьманський переворот 29 квітня 1918 року загалом був прихильно сприйнятий промонархічним «білим» керівництвом Фінляндії. Г. Гуммерус, тоді вже радник дипломатичної місії у Стокгольмі, зазначив, що після підписання Брестського мирного договору між Центральними державами й УНР та окупації останньої австрійсько-німецькими військами

«невдовзі сталось обопільне розчарування. Німеччина отримала тільки незначну частину харчових продуктів, тому що селяни відмовлялись продавати їх за сумнівні паперові гроші і вимагали замість них промислові товари, яких у Німеччини не було. Хоча німецька влада не мала права втручатись у внутрішні справи України, — наголошував дипломат, — вона дедалі критичніше ставилася до соціалістичної Центральної Ради. Слід визнати, що німці не зовсім розуміли український національний рух. Але як би там не було, у квітні 1918 року за їхньою допомогою відбулася революція, яка сприяла буржуазним перетворенням в Україні»⁶.

Під час відвідин Гельсінкі у травні 1918 року Г. Гуммерус доклав чимало зусиль, щоб переконати новопризначеного міністра закордонних справ О. Стенрота у доцільності швидкого офіційного визнання Української Держави. Дипломат доводив своєму начальникові, що уряд Фінляндії «не має ніяких підстав для сумнівів, оскільки Німеччина вже визнала Україну», а дружні відносини з останньою принесли б Гельсінкі «очевидну користь». «Адже Радянська Росія загрожувала обом країнам, чим примушувала їх спертися на Німеччину, — продовжував Г. Гуммерус. — Крім того, відкриття дипломатичного й консульського представництв сприяло б розвитку торгівлі з цією багатю країною. У колишніх “малоросійських губерніях” були найкращі покупці нашої паперової продукції, а за папір ми могли дістати харчові продукти. Транспортне сполучення можна було легко влаштувати через окуповані Німеччиною території Латвії та Білорусі»⁷. О. Стенрот не заперечував Г. Гуммерусу і в принципі погодився з ним.

Паралельно 17 травня дипломат звернувся до німецького консула в Гельсінкі з проханням переконати офіційний Берлін у доцільності відкриття посольства Фінляндії в Києві. МЗС Німеччини схвально поставилося до цієї ідеї, а український посол у Берліні барон Ф. Штейнгель, з яким Г. Гуммерус бачився 2 липня, пообіцяв поінформувати П. Скоропадського⁸. Щоб виключити будь-яку небажану несподіванку з боку Німеччини, фінляндський дипломат навіть підключив до справи керівника «Союзу поневолених Росією народів» — прибалтійського німця барона фон Роппа, який порушив клопотання про заснування посольства Фінляндії в Україні перед начальником шта-

бу головнокомандувача Східним фронтом — генерал-майором М. Гофманом.

Останньою ж краплею, що переконала офіційне Гельсінкі в необхідності встановлення дипломатичних відносин з Києвом, стала позиція бізнесових кіл. Саме з такою пропозицією до О. Стенрота звернулося керівництво «Товариства фінських паперових заводів», що прагнуло поновити експорт паперу в Україну. Дві найвпливовіші особи Товариства — генерал-майор і майбутній міністр оборони К.Р. Валден та полковник Й. Серлакіус мали намір особисто поїхати в Україну, де могли виконувати обов'язки консулів (перший згодом став фінляндським консулом у Києві, другий — в Одесі), але передусім був потрібен професійний дипломатичний представник.

Тому 26 липня 1918 року за поданням О. Стенрота Сенат Фінляндії ухвалив рішення про призначення доктора філософії, кавалера ордена Хреста Свободи Г. Гуммеруса повіреним у справах (Charge d'affaires) при уряді Української Держави у Києві. 30 липня фінляндський міністр повідомив про це свого українського колегу Д. Дорошенка⁹, а 9 серпня в Сенаті відбулися призначення фінських консулів.

Таким чином, призначенням повіреного у справах і консулів до Києва та Одеси фінський Сенат по суті пішов на юридичне визнання Української Держави, попередньо письмово не зазначивши фактичне. На цю обставину П. Скоропадський звернув увагу Г. Гуммеруса під час прийому 26 серпня 1918 року, коли зазначив, що надані дипломату повноваження «свідчать про визнання незалежності України і що, посилаючи дипломатичного представника і двох консулів для охорони інтересів Фінляндії в Україні, сенатор Стенрот пішов навпростець», не витрачаючи часу на формальності. Гетьман висловив слушний здогад, що «це можна пояснити бажанням... керівництва “Товариства фінських паперових заводів”»¹⁰.

Хоча гетьман і «справив дуже добре враження своєю простою гідністю та люб'язною поведінкою», від гострого ока Г. Гуммеруса не сховався той прикрий факт, що «Україна Скоропадського була васальною державою і щодо цього не можна було сперечатись. Безумовно, вона мала власне Міністерство закордонних справ, але про незалежну зовнішню політику не могло бути й мови. Але це намагались усіма способами приховувати, суворо дотримуючись форм міжнародної дипломатії.

Посли Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини та Болгарії відповідно до всіх правил вручили свої грамоти його високості Гетьману... Ця поверхова незалежність тішила міністрів Скоропадського. Дати ж Гетьману незалежність німці не могли і не хотіли»¹¹.

Усе ж початок функціонування посольства й консульств Фінляндії в Українській Державі пришвидшив відповідні кроки Києва. 10 вересня 1918 року Рада Міністрів Української Держави ухвалила «Законопроект про заснування дипломатичного представництва в Фінляндії й асигнування 44 833 карбованців 28 копійок на його утримання». Згідно з ним, в Гельсінкі з 15 вересня створювалося посольство II розряду, а зазначена сума розраховувалася до 31 грудня 1918 року¹². У «Поясненні до законопроект» наголошувалося, що «інтереси Української Держави вимагають заснування в дружніх нам державах дипломатичних представництв, особливо тоді, коли ці держави висилають своїх представників до України».

8 жовтня 1918 року гетьман П. Скоропадський затвердив згаданий законопроект і призначив в.о. тимчасового повіреного в справах Української Держави 44-річного директора Загального департаменту МЗС К. Лоського¹³. Він, безперечно, був кращим кандидатом на роль дипломатичного представника Української Держави в Гельсінкі. Уродженець імперської столиці, К. Лоський отримав вищу історичну та юридичну освіту у Варшаві та Петербурзі, в квітні 1917 року був призначений Центральною Радою заступником тернопільського губерньського комісара, потім очолював біжинецький департамент Генерального секретарства внутрішніх справ, був комісаром Холмщини, представляв український уряд при штабі Київської військової округи. З початку грудня 1917 року К. Лоський керував канцелярією секретарства міжнародних справ і Загальним департаментом МЗС, за політичними переконаннями був прихильником ліберальної демократії та входив до Головного комітету Української партії соціалістів-федералістів.

К. Лоський прибув до столиці Фінляндії 15 жовтня 1918 року, через шість днів його прийняв О. Стенрот, який «висказав своє глибоке задоволення» щодо зав'язання постійних українсько-фінляндських зносин, «вважаючи на однаковість інтересів наших держав до самостійності»¹⁴. Наступного дня К. Лоський вручив свої вірчі грамоти регенту Фінляндії П.Е. Свінхувуду

та голові Сенату Ю.К. Паасіківі. Вони висловили велике задоволення, що «Україна так скоро надіслала свого представника», і нагадали К. Лоському, що «фінський народ дуже цікавився українським рухом ще задовго до революції»¹⁵.

Після запевнень у спільності стратегічних інтересів України та Фінляндії П. Свінхувуд і Ю. Паасіківі звернули увагу українського в.о. тимчасового повіреного на взаємовигідність налагодження повномасштабної торгівлі між двома країнами, окремо наголосивши на бажанні отримати з України хліб і цукор. К. Лоський дипломатично пояснив, що Київ у першу чергу повинен «задовольнити хлібом Германію згідно із заключеною умовою», а «питання про товарообмін може бути вирішене лише в залежності від питання про транспорт, яке в нинішні часи залежить значною мірою від Німеччини».

Справді, вже перші спроби налагодження товарообміну між Україною і Фінляндією мали істотні перешкоди з боку німецької окупаційної влади. Як згадував Г. Туммерус, він разом із консулами К. Валденом (майбутнім головою «Товариства фінських паперових заводів») та Й. Серлакіусом «розпочали роботу з візитів до українських міністрів: торгівлі — Гутника, фінансів — Ржепецького, продовольства — Гербеля. Відвідали також необхідні установи. Нам також порадили побувати у німецьких закладах — “Kriegswirtschaftsstelle”, який очолював таємний радник Відфелдт, та у “Presseabteilung”. Там ми дізналися про те, що хоча зерна в країні було багато, але український уряд не міг отримати його у необхідній кількості, оскільки селяни, як я вже казав, не хотіли віддавати свої запаси. На думку міністра Гербеля, причиною того, що зерно не надходило у торгівлю, була державна монополія. Він стояв за вільну торгівлю зерном, але німці були проти цього. Вони конфіскували його у селян у великій кількості. Як би там не було, — робив невтішний висновок посол, — але ми не могли отримати зерно, олію та насіння льону, оскільки українці не могли, а німці не хотіли нам нічого давати. Дістати можна було лише трохи солоду. Крім того, були великі запаси готового для продажу цукру. Німці дали нам ліцензію на вивіз 250 тисяч пудів (4 тис. т) цього товару... В обмін на цукор ми могли пропонувати папір, якого тоді не вистачало в Україні, а також, можливо, і сільськогосподарські знаряддя»¹⁶.

Після тривалих, але конструктивних переговорів 30 вересня 1918 року Г. Гуммерус і заступник міністра торгу й промисловості С. Бородаєвський підписали домовленість щодо продажу Україні до кінця року «Товариством фінських паперових заводів» 1 мільйона пудів паперу, в обмін на що представник фінського міністерства торгівлі міг придбати 250 тис. пудів цукрового піску за ціною 100 крб. за пуд. Причому перші 4 партії цукру мали бути відправлені до Фінляндії відразу після того, як фінляндське посольство отримає відомості, що відповідні партії паперу по 62,5 тис. пудів уже навантажені для відправки в Україну. Загальна сума «паперової угоди» сягнула 30 млн фінських марок, третину суми українська сторона мала сплатити наперед.

Не дивно, що Г. Гуммерус зазначив, що «в тих умовах, якщо виходити з принципу взаємовигідності, результат переговорів був найкращим з можливих». Але в Берліні укладення українсько-фінляндської торговельної угоди, нібито без попередження німецької влади, було сприйняте як «недружня діяльність» щодо Німеччини. Кайзерівський уряд застеріг дозвіл на перевезення товарів до України через окуповану німецькими військами Ригу поставками з Фінляндії до Німеччини певної кількості вершкового масла¹⁷.

Сенат Фінляндії тривалий час не погоджувався з такими умовами, «паперова угода» опинилася на грані зриву. Тому Г. Гуммерус 2 листопада 1918 року звернувся до українського МЗС із проханням «вжити заходів перед Німецьким Урядом, щоби були усунені перепони для провозу цукру через окуповані землі»¹⁸. Коли ж, нарешті, проблему вдалося владнати, транспортування товарів виявилось неможливим, оскільки за умовами Комп'єнського перемир'я з Антантою німецькі війська почали виводитися з окупованих територій. Перша партія фінського паперу для України вартістю майже 4,5 млн марок залишилася у Ризі й була в січні 1919 року пограбована більшовиками¹⁹.

Що ж до українсько-фінляндських переговорів про укладення торговельного договору (Гельсінкі для участі в них призначив уже згаданого консула Фінляндії в Києві К.Р. Валдена й директора Цукроцентраля К. Гельстена), то Г. Гуммерус, з огляду на поширення антигетьманського повстання під проводом Директорії, 5 грудня 1918 року запропонував МЗС Української Держави перенести їх до нейтральної держави, зо-

крема в Копенгаген. Тут варто зазначити, що посол Фінляндії відверто симпатизував легальній національно-демократичній опозиції режиму П. Скоропадського і вітав входження до Ради Міністрів Української Держави в жовтні 1918 року шести соціалістів-федералістів, членів Українського Національного Союзу.

«Я також усе сильніше пересвідчувався, — згадував Г. Гуммерус, — що національний рух не був штучним результатом агітації, а справжнім народним рухом, який глибоко вкоренився насамперед серед найкращої частини селянства. 31 серпня я був присутній на з'їзді депутатів Кооперативної спілки України, на якому були представлені в основному селяни. Кооперативний рух на селі останнім часом розвивався дуже швидко. Стверджували, мабуть, з деяким перебільшенням, що він тоді охоплював 12 мільйонів чоловік. На з'їзді високо здійсмалися хвилі патріотичного ентузіазму. Виступали в основному українською мовою, рідко — російською. Братерський привіт, — з гордістю зазначив Г. Гуммерус, — який я передав від імені кооперативного руху Фінляндії, був прийнятий бурхливими оплесками та вигуками: “Хай живе Фінляндія!”. Що б міг зробити цей розумний та працьовитий народ, якби його залишили у спокої та забезпечили серйозним державним порядком під енергійним керівництвом! Серед присутніх на з'їзді було, мабуть, багато тих українських куркулів, які зараз відчайдушно борються проти руйнівної політики колективізації Сталіна»²⁰.

Особиста ж присутність як спостерігача на українсько-російських мирних переговорах остаточно переконала Г. Гуммеруса у непевності міжнародного становища Гетьманату в разі виведення з України німецько-австрійських військ. У численних рапортах до Гельсінкі посол наполегливо наголошував на зовнішній небезпеці з боку Москви, що неминуче спіткала б Українську Державу після квапливої евакуації корпусів Центральних держав. Г. Гуммерус пояснював, що такий розвиток подій на Сході завдасть чималої шкоди й Фінляндії, оскільки порушаться її торговельні комунікації через Прибалтику і Білорусь.

Під впливом цих повідомлень міністр закордонних справ Фінляндії О. Стенрот наприкінці жовтня 1918 року телеграмою попросив свого посла в Берліні «впливати на німців, щоб вони не виводили свої війська з окраїнних держав»²¹. Тоді ж з аналогічною пропозицією німецьку столицю відвідав міністр закордонних справ Української Держави Д. Дорошенко, яко-

му вдалося домогтися згоди на залишення окупаційних військ у Наддніпрянщині до сформування національної армії. Проте Листопадова революція в Німеччині унеможливила реалізацію цього задуму.

У цілому ж перший хоча, на жаль, і надто короткий, досвід українсько-фінляндського спілкування на міждержавному рівні можна оцінити як досить вдалий. Спільність торговельно-економічних проблем, що постали перед Києвом і Гельсінкі в умовах незалежнення від метрополії (налагодження взаємовигідної виробничої кооперації, пошук ринків збуту готової продукції і джерел постачання сировини та ін.), нагальна потреба розширення кола міжнародного визнання щойно посталих держав, наростання протягом літа-осені 1918 року загрози великодержавного реваншу з боку «червоної» і «білої» Росії об'єктивно зумовлювали зближення України та Фінляндії.

А подібність основних характеристик політичних режимів Гетьманату й післяреволюційної «білої» Фінляндії, цілковита відсутність конфліктних прецедентів у минулому відразу ж виводили міждержавні відносини на рівень, як зараз прийнято говорити, «дружніх», «братерських» чи навіть «стратегічних».

Щоправда, на момент закінчення Першої світової війни Фінляндія опинилася у вкрай складному міжнародному і внутрішньому становищі, не набагато кращому від ситуації в Україні й навколо неї. Ще 9 жовтня 1918 року так званий «урізаний» парламент (від участі в його роботі було усунено 89 депутатів — соціал-демократів, 45% усієї чисельності) обрав королем країни шурина німецького кайзера — принца Фрідріха-Карла Гессенського, німецькі війська залишалися в Гельсінкі²². Антибільшовицькі ж російські сили категорично не визнавали самостійності Фінляндії, «подарованої» Леніним.

Фінляндське суспільство ще остаточно не пододало наслідків громадянської війни, а створена політемігрантами-«червоними» в Москві наприкінці серпня 1918 року компартія взяла курс на організацію збройного повстання. Але, на відміну від України, у Фінляндії в той переломний момент окреслилася незворотна тенденція до формування життєздатного політичного центру, спроможного відстояти державну незалежність і успішно вивести країну зі скрутних випробувань.

Не останню роль у стабілізації внутрішньополітичної ситуації та зміцненні міжнародно-правового статусу Фінляндії ві-

діграв колишній командувач армії фінських «білих» — генерал-лейтенант К. Маннергейм. У листопаді-грудні 1918 року він провів переговори (спершу як приватна особа, потім — за дорученням уряду) з представниками країн Антанти у Парижі й Лондоні, пообіцявши відмову від прони́мецької орієнтації та зближення з Францією та Великою Британією. К. Маннергейму повірили, хоча Велика Британія обумовила визнання незалежності Фінляндії проведенням у країні парламентських виборів, а створена Антантою спеціальна комісія уважно стежила за виходом Гельсінкі зі сфери геополітичного впливу Німеччини.

12 грудня 1918 року прони́мецький уряд П.Е. Свінхувуда пішов у відставку, того ж дня К. Маннергейма було обрано новим регентом Фінляндії, а король Фрідріх-Карл Гессенський невдовзі заявив про своє відречення від престолу, німецькі війська залишили Гельсінкі. К. Маннергейм віддав розпорядження провести парламентські вибори на початку березня 1919 року. Найбільшу кількість голосів на них (40%) отримали помірковані соціал-демократи, які хоча й відмовились увійти до коаліційного уряду, проте підтримали кабінет центристської меншості — республіканських Національної прогресивної партії та Аграрного союзу.

Щоб продемонструвати країнам Антанти свій антибільшовизм і пришвидшити дипломатичне визнання ними своєї країни, фінляндські громадсько-політичні організації (зокрема й соціал-демократи) надали істотну військову допомогу естонським національним силам у їхній боротьбі з Червоною армією. Тому вже 6 травня 1919 року Велика Британія визнала незалежність Фінляндії, наступного дня це зробили США, а Париж поновив із Гельсінкі дипломатичні відносини. 21 червня 1919 року Фінляндія була проголошена республікою, а 17 липня К. Маннергейм затвердив нову форму правління.

Навіть головнокомандувач білогвардійськими військами Північно-Західної Росії генерал М. Юденич, прагнучи схилити К. Маннергейма до захоплення Петрограда, пообіцяв визнати самостійність Фінляндії, провести референдум у Східній Карелії та надати Інгерманландії культурно-національну автономію. Але досвідчені фінляндські політики-ветерани, які надто чітко усвідомлювали смертельну загрозу з боку відродженої «єдиної й неділимої», та невизначена позиція офіційних Парижа

й Лондона, що не поспішали гарантувати військову допомогу Гельсінкі, утримали К. Маннергейма від необачного кроку²³.

Отже, незалежна і впевнена у собі Фінляндія, визнана країнами Антанти, з потужним національно-демократичним потенціалом, була бажаним партнером для відновленої Директорією Української Народної Республіки. Але дипломатію й урядові кола Фінляндії спершу бентежили ліворадикальні гасла антигетьманського повстання. Навіть Г. Гуммерус, який був близько знайомий із членами Українського Національного Союзу, сумнівався у реальності здійснення соціалістичної Декларації Директорії від 26 грудня та проголошеної нею політики нейтралітету. У рапорті до свого МЗС від 28 грудня він вважав за доцільне дотримуватись обережної і вичікувальної тактики щодо нового уряду УНР²⁴.

Але вже менш ніж через два тижні Г. Гуммерусу здавалося, що Директорія зможе успішно протистояти більшовицькій небезпеці й зберегти свою владу принаймні в Києві, оскільки вона користується моральною й матеріальною підтримкою селянства після проголошення аграрної реформи. «Селян старалися задовольнити аграрною реформою, — стверджував посол у своїх спогадах, — яка була набагато радикальнішою, ніж реформа Скоропадського. Великі маєтки підлягали конфіскації без компенсації їхнім власникам. Вся земля була оголошена державною і мала бути поділена між “трудовим народом” максимум по 15 десятин на господарство. Виняток робився для маєтків, де вирощувались фрукти, цукровий буряк і таке інше, вони не підлягали конфіскації. Промисловість ставилася під контроль держави або робітників. Були одержавлені деякі галузі промисловості, наприклад, вугільна. Дуже небезпечною поступкою уряду став дозвіл на організацію робітничих рад, хоча і було заявлено, що в разі спроби захопити владу їх буде розпущено»²⁵.

Звітуючи до Гельсінкі 25 січня 1919 року, фінський посол зазначав, що за короткий час перебування при владі Директорії національна самосвідомість українського народу помітно збудилася. Тому Росія мусить рахуватися з фактом його існування. «На цьому я базую свою впевненість у тому, що українська держава, чи то у федерації з Росією, чи без неї, має постати з нинішньої плутанини», — пророче стверджував Г. Гуммерус.

Однак уже через три дні й самому Г. Гуммерусу й решті дипломатичного корпусу, акредитованому в Києві, довелося ви-

їхати до Вінниці з огляду на більшовицький наступ. Невдовзі, залишивши за повіреного у справах Фінляндії при уряді УНР в.о. секретаря посольства полковника Г. Йогансона, Г. Гуммерус із родиною вирушив через Берлін до Гельсінкі й більше в Україну не повернувся. Г. Йогансон тоді ж перебрався до окупованої антантівським десантом Одеси. Але й там фінляндські дипломати не затрималися, через декілька тижнів вони змушені були повернутися на батьківщину — до Одеси наближались більшовицькі війська.

Українському ж дипломатичному представництву в Гельсінкі випала набагато довша й продуктивніша доля (аж до початку травня 1921 р.), чималою мірою завдяки наполегливим зусиллям Г. Гуммеруса, який неодноразово звертав увагу урядових кіл на принципову важливість для Фінляндії підтримання дружніх відносин з УНР. Невдовзі після повернення на батьківщину він оприлюднив своє переконання в тому, що національно-визвольний рух охопив в Україні широкі верстви населення, передусім селянство, тому коли Директорія зможе вистояти в антибільшовицькій боротьбі протягом кількох місяців, УНР матиме шанс зберегти свою державну незалежність²⁶.

Тоді ж в інтерв'ю газеті «Нова Фінляндія», організованій Національної коаліційної партії, Г. Гуммерус наголосив, що УНР і Фінляндія стоять по один бік фронту, аби відбити наступ більшовиків та захистити свою незалежність. Він відзначив, що «в Україні дуже позитивно ставляться до Фінляндії... Адже Україна перебуває зараз у такому ж становищі, в якому ми були рік тому. Українська інтелігенція та селянство так само виборюють зараз свою свободу, як і ми рік тому». У таємному листі до МЗС від 27 лютого 1919 року Г. Гуммерус ще раз доводив доцільність налагодження тісного співробітництва між Фінляндією та окраїнними державами, передусім з УНР.

А 11 квітня того ж року в нотатках до МЗС він зазначив: «Не дивлячись на те, що зараз у Києві при владі більшовицький радянський уряд, який за допомогою великоросійського війська та місцевих більшовиків підкорив своїй владі більшу частину країни, нам не слід нехтувати українським національним рухом. А як тільки дозволять умови, фінляндське посольство варто буде поновити в столиці України, щоб налагодити політичну співпрацю між двома країнами заради захисту спільних інтересів та укладення торговельного договору»²⁷.

Особисто ж Г. Гуммерус якийсь час продовжував дипломатичну кар'єру. Зокрема, в 1920–1925 рр. був послом у ранзі міністра в Римі, де зустрічався з членами Дипломатичної місії УНР в Італії. В 1930 р. Г. Гуммерус від імені ветеранів-«активістів», які наполягали на поверненні Радянським Союзом Східної Карелії, уклав з представниками екзильного уряду УНР у Парижі та національних організацій Кавказу й Центральної Азії договір про співробітництво в боротьбі проти СРСР. А під час «Зимової війни» 1939–1940 рр. між Фінляндією та СРСР колишній посол і професор кафедри загальної історії Гельсінського університету зустрічався з полоненими українцями-червоноярмійцями, які, про що пізніше згадував Г. Гуммерус, висловлювали бажання перейти на службу до фінської армії.

Свої ж спогади про дипломатичну місію до Києва в 1918–1919 рр. Г. Гуммерус закінчив на оптимістичній ноті: «Ми, фіни, будемо радіти за успіхи визвольних прагнень українського народу, які так сильно відповідають інтересам нашої країни. Коли одного разу настане час свободи для України і створеному чужими руками червоному харківському уряду доведеться поступитися місцем національному уряду, створеному вільною волею народу у стародавній столиці на Дніпрі, тоді з'ясується, що прагнення минулих років до налагодження дружнього взаєморозуміння між Фінляндією та країною Богдана Хмельницького, Мазепи і Шевченка не були марними. Тоді фінське посольство у Києві буде відновлено і можна буде сподіватися на більший успіх його роботи»²⁸.

¹ Гуммерус Г. Україна в переломні часи. Шість місяців на чолі посольства у Києві / пер. з фін., коментарі та передмова Й. Ремі, В. Пилипенка. — К.: Таксон, 1997. — 200 с.

² Юсілла Осмо та ін. Від Великого Князівства до сучасної держави: Політ. історія Фінляндії від 1809 р.: пер. з фін. / О. Юсілла, С. Гентіля, Ю. Неваківі. — К.: Унісерв, 2002. — С. 102–103.

³ Гуммерус Г. Зазнач. праця. — С. 38–39.

⁴ Там само. — С. 45.

⁵ Листування з департаментом чужоземних зносин про дипломатичні відносини з Фінляндією (персональний склад українського посольства, доповіді посла про політичне положення в країні та ін.). — Центральний державний архів вищих органів влади та управління України в Києві (далі — ЦДАВО України). — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 59.

⁶ Гуммерус Г. Зазнач. праця. — С. 44–45.

⁷ Там само. — С. 47.

⁸ Листування по дипломатичним зносинам з Фінляндією (про призначення представників, укладення торговельної угоди і встановлення товарообміну та ін.). — ЦДАВО України. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 140. — Арк. 1.

⁹ Там само. — Арк. 2.

¹⁰ Гуммерус Г. Зазнач. праця. — С. 72.

¹¹ Там само. — С. 71–72.

- ¹² ЦДАВО України. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 140. — Арк. 6.
- ¹³ Державний Вістник. — 1918, 24 жовтня.
- ¹⁴ ЦДАВО України. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 140. — Арк. 26.
- ¹⁵ ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 35. — Арк. 41.
- ¹⁶ Гуммерус Г. Зазнач. праця. — С. 82–83.
- ¹⁷ Там само. — С. 84–86.
- ¹⁸ ЦДАВО України. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 140. — Арк. 47 зв.
- ¹⁹ Штати Посольства Української Держави (УНР) при уряді Фінляндії. Листування з МЗС УНР про фінансові справи Посольства. — ЦДАВО України. — Ф. 3512. — Оп. 2. — Спр. 7. — Арк. 124.
- ²⁰ Гуммерус Г. Зазнач. праця. — С. 74.
- ²¹ Там само. — С. 111.
- ²² Юсілла Осмо та ін. Зазнач. праця. — С. 137.
- ²³ Там само. — С. 141–144.
- ²⁴ Гуммерус Г. Зазнач. праця. — С. 20–21.
- ²⁵ Там само. — С. 163.
- ²⁶ Огляди закордонної преси. — ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 3. — Спр. 16. — Арк. 4.
- ²⁷ Гуммерус Г. Зазнач. праця. — С. 26–27.
- ²⁸ Там само. — С. 192.

Анотація. У статті висвітлено спогади посла Фінляндії в Києві під час Гетьманату П. Скоропадського й Директорії УНР — Германа Грегориуса Гуммеруса. В своїх спогадах він розглядає події в Україні крізь призму національних інтересів Фінляндії, передусім у контексті налагодження співпраці між двома країнами щодо протидії імперським намірам більшовицької Росії і розвитку взаємовигідних торговельних відносин.

Ключові слова: спогади, революція, міжнародна арена, уряд, влада, гетьман, дипломат, дипломатичні відносини.

Анотація. В статье отражены воспоминания посла Финляндии в Киеве во время Гетманата П. Скоропадского и Директории УНР — Германа Грегориуса Гуммеруса. В своих воспоминаниях он рассматривает события в Украине сквозь призму национальных интересов Финляндии, прежде всего в контексте налаживания сотрудничества между двумя странами относительно противодействия имперским намерениям большевистской России и развития взаимовыгодных торговых отношений.

Ключевые слова: воспоминания, революция, международная арена, правительство, власть, гетман, дипломат, дипломатические отношения.

Summary. The article deals with memories of Finnish Ambassador in Kyiv during the Hetmanate of Skoropadskiy and UNR Directory — Herman Hrehoriusa Hummerusa. In his memoirs, the Ambassador examines developments in Ukraine through the prism of Finland's national interests, especially in the context of cooperation between the two countries against of the imperial intentions of Bilshovyk Russia and the development of mutually beneficial trade relations.

Key words: memories, revolution, internationally, government authorities, Hetman, diplomat, diplomatic relations.

Volodymyr GOLOVCHENKO,

PhD in Political Studies,

*Professor of the Institute of International Relations
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*

**HERMAN GUMMERUS AND UKRAINE:
REVOLUTION OF 1917–1920
AS VIEWED BY FINNISH DIPLOMAT**

Among the memoirs of the diplomatic history of Ukraine during the period of the Revolution in 1917–1920 the memories of the Finnish ambassador Herman Gummerus (1877–1948), who served in Kiev during the P. Skoropadsky Hetmanate and the UPR Directory, are outstanding. For the first time they were published in Swedish and Finnish in Helsinki in 1931 and in six and a half decades they were translated into Ukrainian and published thanks to the efforts of the research workers of the historical faculty of the Taras Shevchenko National University in Kyiv¹.

Despite inevitable subjectivism, the memoirs are exclusively valuable from the factual viewpoint logically complimenting government and other official documents and explaining internal deep motives of various foreign policy activities. The author of the memoirs, certainly, never pretended to give a comprehensive analysis of the political processes in the Naddniprovyanshyna area in the mentioned difficult and dramatic period, so there is no sense to look for a consistent and comprehensive presentation of the course of historical events, which he witnessed or was involved in. It is quite clear that in his memoirs the Ambassador considers the developments in Ukraine in terms of the national interests of Finland, especially in the context of cooperation between the two countries against the imperial intentions of the Bolshevik Russia and for the development of mutually beneficial trade relations. Nonetheless, the Finnish diplomat's interest and careful view of the Ukrainian reality, his interpretation of the events and facts, political portraits of the public

and government figures, assessments of the prospects for the domestic national liberation movement deserve close attention.

It should be noted that the history of Finnish and Ukrainian national state-building processes of the first quarter of the 20th century are very much alike down to the smallest details in the main stages and turning points as well as in the involved actors, but with completely opposite results. In particular, during the First World War, part of the radical Ukrainian (the Union for Liberation of Ukraine) and Finnish («activists») intellectuals placed stake on the Central Powers, especially Germany, for gaining independence. Legion of the Ukrainian Sich Riflemen of the Austrian army and Finnish «Chasseurs Battalion» of the German army were almost identical even in the number — about 2 thousand people.

Formation of the modern Finnish national state began with the movement for the abolition of the entire Russian legislation and restoration of the autonomous rights of the Grand Duchy of Finland, declared in 1809 during the country's accession to the Russian Empire as a result of a victorious war with Sweden. Ukrainian ideologues and leaders of the national liberation movement in 1917–1920 (M. Hrushevsky, W. Lipinski, M. Mikhnovsky et al.) also referred to the historical and legal arguments in advancing the slogans of the national-territorial autonomy or even independence of Ukraine (for example, in relation to the terms and conditions of the Pereyaslav-Moscow Treaty of 1654).

The absolute majority in the Finland Sejm elected in 1916 belonged to the Finland social democrats², while in the Ukrainian Central Rada — to the ideologically close USDRP and UPSR parties. Sejm approved the Law on the supreme power, i.e. the sovereign rights of Finland in one day after the Central Rada published its Universal II about achieving compromise with the Provisional Government on the autonomy of Ukraine. The Central Rada declared «establishment of the supreme regional power in Ukraine» on 1 (14) November 1917, while the Finnish Sejm proclaimed itself as the supreme power body in Helsinki on the next day. Exactly six weeks passed between the adoption of the Declaration of Independence of Finland and the official date of the 4th Universal of the Central Rada.

The actual recognition of Finland and the UPR by France occurred in view of the danger of their falling «into the arms of Germany» with a difference in one day — respectively on 21st and

22nd of December (old style) 1917. A member of the Ukrainian delegation at the Brest negotiations M. Lyubynsky signed an appeal to the German people asking for military assistance against the Bolsheviks on January 30 (February 12) in 1918 without permission of the Central Rada, to which he belonged. In two days in Berlin, representatives of the «white» Senate (the government) of Finland E. Elt and R. Erich under their own responsibility, without proper authority submitted to the German command a petition on sending augmentation to the Finland troops «to save the fatherland from the threat of defeat».

Future Regent of Finland (December 12, 1918 – July 27, 1919) Lt. Gen. Karl Mannerheim and Hetman of Ukraine (also Lt. Gen. of the imperial army) P. Skoropadsky in 1890 were even fellow soldiers, and in summer 1917 they commanded the corps on neighboring Romanian and South-Western Fronts. One may continue this list in a detail, but at that time in the history of both nations there was an extremely important difference: the Civil War in Finland was won by «white» forces, and in Ukraine – by «red». Therefore, Finland, despite the war with the USSR (1939–1940 and 1941–1944) retained its independent existence and is currently one of the most developed members of the European Union, while Ukraine lost its independence for seven decades and today it is not in the best position to access the united Europe.

However, during the Ukrainian revolution 1917–1920 the objective similarity of the foreign policy and national interests of Finland and Ukraine inevitably conditioned their mutual recognition and convergence on the international scene. The Ukrainian-Finnish contacts were initiated during the liberation movements in spring 1916 in Stockholm, when the Union of Russia Enslaved Peoples was founded with the assistance of the German Foreign Ministry. At that time an associate professor of the Roman history at the University of Helsinki and «activist» H. Gummerus met with members of the local information and propagation center of the Union for Liberation of Ukraine (ULU).

A half decade later H. Gummerus recalled: «Only then I realized ethnographic and historical reasons for aspirations of Ukrainians for independence and realized how important it was for Finland. Ukrainian independence supporters were our obvious and natural allies. If this great and rich country became independent, it would weaken the forces of Russia and thus contributed to the

liberation of Finland and the preservation of its freedom. But only a few dared to dream of an independent Ukraine»³.

In the summer and autumn of 1917 the Finnish patriots in Stockholm came into close relations with the local Ukrainian Information Bureau headed by the ULU members M. Zaliznyak and P. Bandrivsky and provided communication services to it. But the then attempt of the Finnish officials to contact the Central Rada in Kyiv was unsuccessful. Yet at the end of November 1917 H. Gummerus secretly brought to Helsinki a Memorandum on the state system of Ukraine prepared by M. Zaliznyak, and spoke about establishing diplomatic relations with the recently proclaimed UPR with the head of the Finnish Senate Pehr Evind Svinhufvud and K. Enkel responsible for foreign policy⁴.

Based on the Memorandum by M. Zaliznjak Senate commissioned Y. Mikkola, professor of the Slavic Studies at the University of Helsinki, to develop a draft law on the recognition of the UPR by Finland⁵. On the first day of 1918 the Senate of Finland decided to send a delegation to Kyiv consisting of J. Mikkola and Ph.D. Ya. Kalim in order to inform the Ukrainian government about declaration of the independence in Finland. The civil war in Finland and the UPR prevented the visit, but H. Gummerus managed to write a popular brochure *Russia and Ukraine*, which was published in Helsinki.

Bitter fight for power as well as absolute political uncertainty in Ukraine in the last period of the Central Rada did not contribute to the establishment of the Ukrainian-Finnish international dialogue. Therefore, the Hetman coup on April 29, 1918 was generally favorably received by the pro-monarchic «white» leadership of Finland. H. Gummerus, the then advisor of the diplomatic mission in Stockholm, said after the signing of the Brest peace treaty between the central states and the UPR and the occupation of the latter by the Austro-German troops that «soon afterwards there was mutual disappointment. Germany received only a small portion of food, because farmers refused to sell it for dubious paper money and instead demanded manufactured goods, which Germany did not have. Although the German authorities had no right to interfere in the internal affairs of Ukraine», the diplomat emphasized, «its attitude toward socialist Central Rada was increasingly critical. It is noteworthy that the Germans did not quite understand the Ukrainian national movement, but in any case in April 1918

their help contributed to the revolution, which promoted bourgeois transformations in Ukraine»⁶.

During his visit to Helsinki in May 1918 H. Gummerus stepped up efforts to convince the newly appointed Foreign Minister O. Stenrot on the feasibility of rapid official recognition of the Ukrainian state. The diplomat proved his superior that the Finnish government «has no reason to doubt, since Germany has recognized Ukraine», and friendly relations with the latter would bring Helsinki obvious benefits». «The Soviet Russia threatened both countries forcing them to rely on Germany», continued H. Gummerus. «In addition, the opening of diplomatic and consular missions would facilitate trade with this rich country. In the former «Little Russian provinces» there were the best buyers for our paper products, that may be exchanged for food. Transport communication could be easily arranged through the territory of Latvia and Belarus occupied by Germany»⁷. A. Stenrot did not object and basically agreed with H. Gummerus.

At the same time on 17 May the diplomat appealed to the German Consul in Helsinki asking to convince the official Berlin in feasibility of opening the Embassy of Finland in Kyiv. The German Foreign Ministry accepted the idea favorably and the Ukrainian Ambassador in Berlin, Baron F. Steinheil, whom H. Gummerus visited on July 2, promised to inform Mr. Skoropadsky⁸. In order to avoid any unwanted surprise from Germany, the Finnish diplomat even involved the head of the Union of Russia Oppressed Peoples the Baltic German Baron von Roppe, who filed a motion on establishing the Embassy of Finland to Ukraine before the Chief of Staff, Eastern Front Headquarters general-major M. Hoffmann.

Position of business circles became the last straw that persuaded the official Helsinki in the necessity of establishing the diplomatic relations with Kyiv. The leaders of the Association of Finnish Paper Mills, which sought to renew the export market in Ukraine, requested O. Stenrot about it. Two of the most influential persons of the Association the General Major and the future defense minister K.R. Valden and Colonel J. Serlakius intended to go to Ukraine personally in order to perform the duties of consuls (the former became the first Finnish Consul in Kyiv, the latter — in Odessa), but first a professional diplomatic representative was needed.

Therefore, on July 26, 1918 at the suggestion of A. Stenrot the Finland Senate decided to appoint H. Gummerus, PhD, Chevalier

of the Cross of Liberty to the position of the *chargé d'affaires* at the government of the Ukrainian State in Kiev. On July 30 the Finnish minister reported this to his Ukrainian colleague D. Doroshenko⁹ and on August 9 the Senate appointed the Finnish consuls.

Thus, the Finnish Senate by appointment of *chargé d'affaires* and consuls to Kyiv and Odessa in fact officially recognized the Ukrainian State without notifying it in writing in advance. P. Skoropadsky drew Gummerus attention to this fact during the reception on August 26, 1918 noting that the authority granted to the diplomat «proves recognition of the independent Ukrainian state and by sending the diplomatic representative and two consuls for protection of the Finland interests in Ukraine the senator Stenrot acted straightforward» without wasting time on formalities. Hetman smartly guessed that «this may be explained by the desire... of the leaders of the Association of the Finnish Paper Mills»¹⁰.

Although Hetman «made a very good impression by his simple dignity and amiable behavior» H. Gummerus could not overlook the sad fact that: «Ukraine under Skoropadsky was a vassal state and this fact was not disputable. The country had its own Ministry of Foreign Affairs, but the independent foreign policy was beyond any practical domain. However, this fact was hidden by all possible means strictly following forms of the international diplomacy. Ambassadors of Germany, Austria-Hungary, Turkey and Bulgaria, according to all the rules presented their credentials to his Highness Hetman ... This superficial independence comforted the Skoropadsky ministries, but Germans were not intended to provide independence to Ukraine»¹¹.

Still beginning of the Finland Embassy and Consulate functioning in the Ukrainian state facilitated appropriate steps of the official Kyiv. On September 10, 1918 the Council of Ministers of Ukraine approved Draft Law On Establishing the Diplomatic Mission in Finland and Allocation of 44 833 krb 28 kop for Its Functioning. According to this legal act the Embassy of the 2nd grade was created in Helsinki and the mentioned amount of money was allocated until December 31, 1918¹². In was emphasized in the notes to the draft Law that: «...the interests of the Ukrainian state require creation of the diplomatic missions in the friendly states, especially if these states send their representatives to Ukraine».

On October 8, 1918 Hetman Skoropadsky approved the mentioned draft law and appointed K. Lossky, 44-year old Director of the MFA General Department as an acting Charge d'Affaires of the Ukrainian State¹³. No doubt he was the best candidate for the role of a diplomatic representative of the Ukrainian State in Helsinki. Born in the imperial capital, K. Lossky received the best historical and legal education in Warsaw and St. Petersburg and in April 1917 was appointed by the Central Council of Ternopil as a deputy provincial commissioner, then he headed the refugee department of the General Secretariat of the Interior, was the Commissioner of the Chelm Land, he represented the Ukrainian government at the military headquarters in Kyiv. Since December 1917 K. Lossky headed the Clerical Office of the Secretariat of International Affairs and the General Department of Foreign Affairs. By his political beliefs he was a supporter of the liberal democracy and a member of the Main Committee of the Ukrainian Party of Socialist-Federalists.

K. Lossky arrived to the capital of Finland on October 15, 1918 and in six days was received by O. Stenrot who «expressed his deep satisfaction» with establishment of the permanent Ukrainian-Finnish relations «in view of similar interests of our states towards independence»¹⁴. In the next day K. Lossky presented his credentials to the regent of Finland Pehr Evind Svinhufvud and the speaker of the Senate Yu. K. Paasikivi. They expressed their full satisfaction that «Ukraine sent its representative so soon» and reminded K. Lossky that «the Finnish people were interested in the Ukrainian liberation movement long before the revolution»¹⁵.

After assurances in similar strategic interests of Ukraine and Finland Pehr Evind Svinhufvud and J. Paasikivi drew attention of the Ukrainian Ambassador to the mutual benefits in establishing a full-scale trade between the two countries, specifically emphasizing the intention to export from Ukraine grain and sugar. K. Lossky diplomatically explained that Kyiv in the first place should «meet the demand of Germany in grain and sugar in accordance with the concluded agreement» while «the issue of commodity exchange can be solved only depending on the issue of transport, which largely depends on Germany».

Really, already the first attempts to arrange the commodity exchange between Ukraine and Finland faced considerable barriers from the German occupation authorities. As H. Gummerus recollected, he together with conculs K. Valden (future head of the

Association of the Finnish Paper Mill) and J. Serlakius «began their work by visiting Ukrainian ministers – the Trade Minister Mr. Gutnyk, the Finance Minister Mr. Rzhepetsky and the Food Minister Mr. Gerbel. We also visited the relevant authorities. Additionally, we were suggested to pay visits to the German entities Kriegswirtschaftsstelle headed by the privy councilor Widfeldt and Presseabteilung. There we learnt that though the grain was in abundance in the country, the authorities could not receive it in the required amounts, because farmers are unwilling to part with their stocks. According to the minister Gerbel, the reason was in the state monopoly for grain trade. He himself advocated free trade of grain, but Germans were against it. They expropriated grain from the farmers in great quantities. This way or the other, but we failed to receive grain, plant oil and flax seeds. We only managed to get some malt. Additionally, there were great stocks of sugar for sale. The Germans gave a license for exporting 4 thou tons of sugar... In exchange for sugar we could offer paper that Ukraine needed and probably agricultural tools»¹⁶.

After long but constructive talks on September 30, 1918 H. Gummerus and deputy Minister of Trade and Industry S. Borodayevsky signed an arrangement on sale of one million poods of paper by the end of the year from the Association of the Finnish Paper Mills. In exchange the representative of the Finnish Ministry of Trade could purchase 250 thou poods of sugar for 100 krb per one pood. In this case the first 4 lots of sugar should be sent to Finland right after the Finland Embassy received information that the corresponding lots of paper, 62,5 thou poods each, are loaded for delivery to Ukraine. The total value of the «paper agreement» was 30 million Finnish marks and the Ukrainian party was expected to pay one third of it in advance.

Not surprisingly, H. Gummerus noted that «in those circumstances, assuming the principle of mutual benefits, the result of the negotiations proved the best possible» However, official Berlin viewed the Ukrainian-Finnish trade agreement as «unfriendly activities» since it was concluded without warning the German government. Kaiser's government gave permit for transportation of commodities to Ukraine through the occupied Riga with a special clause according to which the Finnish government had to supply to Germany a certain amount of butter¹⁷.

Senate did not agree with the terms of the «paper agreement» for a long time and the deal was on the verge of collapse. Therefore, on November 2, 1918 H. Gummerus addressed to the Ukrainian Foreign Ministry asking «to take measures in relation to the German government in order to have removed obstacles for transportation of sugar through the occupied territories»¹⁸. When finally the problem was solved, transportation of goods proved impossible because according to the conditions of the Compiègne armistice with the Entente the German troops began to be withdrawn from the occupied territories. The first lot of the Finnish paper for Ukraine worth of about 4.5 million marks remained in Riga and in January 1919 was confiscated by bolsheviks¹⁹.

As for the Ukrainian-Finnish negotiations on concluding the trade agreement (Helsinki appointed for this purpose the mentioned Consul of Finland in Kyiv K.R. Valden and the Director of the entity Tsukrotsentral K. Gellsten) H. Gummerus on December 5, 1918 in view of the anti-Hetman uprising excited by the Directorate proposed MFA of the Ukrainian State to transfer the negotiations to a neutral state, particularly to Copenhagen. It should be noted that the Ambassador of Finland openly sympathized with the legal national democratic opposition to Skoropadsky regime and welcomed accession of six Socialist-Federalists, members of the Ukrainian National Union, to the Council of Ministers of the Ukrainian State in October 1918.

«More and more I became convinced», H. Gummerus remembered, «that the national spirit was not artificial result of propaganda, but it was real people's movement deeply rooted in the best part of the peasantry. On August 31 I was present at the Congress of the deputies of the Cooperative Union of Ukraine, where mostly peasants participated. The rural cooperative movement developed very fast. It was estimated, may be with some exaggeration, that it embraced almost 12 million people. Waves of the patriotic enthusiasm heaved high during the Congress. People spoke mostly Ukrainian, Russian was spoken rarely. The fraternal greetings that I conveyed to the participants of the Congress», indicated Gummerus proudly, «were welcomed with a storm of applause and cheers «Long live Finland!». What this industrious and smart people could do, if left in peace under sound state system and energetic leadership! Among participants of the Congress there were may be

those Ukrainain kulaks that are now desperately opposing the destructive collectivization policy pursued by Stalin»²⁰.

Personal presence of H. Gummerus as an observer at the Ukrainian-Russian peace talks finally persuaded him in unstable international position of Hetmanate in case of withdrawal of the German-Austrian troops from Ukraine. In his numerous the reports to Helsinki the Ambassador strongly emphasized the external threat from Moscow, which the Ukrainian state would inevitably suffer after the hasty evacuation of the military corps of the Central Powers. H. Gummerus explained that this development in the East would cause considerable damage to Finland, as its trade communications through the Baltic States and Belarus would be destroyed.

Under the influence of these messages the Finnish Foreign Minister Aleksander Stenrot in the late October 1918 asked the ambassador in Berlin by a telegram «to influence the Germans so that they did not withdraw their troops from the peripheral states»²¹. At the same time the Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian State D. Doroshenko visited the German capital with similar proposal. He managed to obtain consent to retain the occupation troops in the Naddnipryanshyna until formation of the national army. However, the November Revolution in Germany prevented implementation of this plan.

In general, the first, unfortunately too short, experience of the Ukrainian-Finnish dialogue at the international level can be assessed as very successful. The common trade and economic issues facing Kyiv and Helsinki in gaining independence from the metropolis (mutually beneficial industrial cooperation, searching markets for finished products and sources of supply of raw materials, etc.), an urgent need for expansion of the international recognition of the newly emerged states, growing threat of great revenge of the «red» and «white» Russia during the summer and autumn of 1918 became objective factors facilitation rapprochement between Ukraine and Finland.

A similarity of the basic characteristics of political regimes of Hetmanate and post-war «white» Finland, the total lack of conflicting precedents in the past immediately brought the international relations between the two countries, as is said today, at the friendly, fraternal or even strategic level..

However, by the end of the 1st World War Finland was in a very difficult international and domestic situation, not so much better than the situation within and around Ukraine. On October 9, 1918 the so-called «abridged» Parliament (89 deputies social democrats or 45% of the composition were removed from its work) elected the German Kaiser brother-in-law Prince Frederick Charles of Hesse as the king. The German troops remained in Helsinki²². Russian ant-bolshevik forces were also totally against independence of Finland, «donated» by Lenin.

The Finland society did not yet overcome the effects of the civil war entirely, while the Communist Party established by the «red» political immigrants in Moscow at the end of August 1918 chose to organize an armed uprising. But, unlike Ukraine, Finland, at this crucial moment, developed an irreversible tendency to form a viable political center capable to defend the national independence and successfully led the country out of a deadlock.

The former commander of the Finnish «white» army Lt. Gen. Karl Mannerheim played an important role in stabilizing political situation and strengthening the international legal status of Finland. In November and December 1918, he held negotiations (first as a private person, then — on behalf of the government) with the representatives of the Entente in Paris and London, promising to refuse from pro-German orientation and for rapprochement with France and Great Britain. K. Mannerheim was persuasive, although Great Britain agreed to recognize the independence of Finland after holding the parliamentary elections in the country, while special commission formed by the Entente closely observed release of Helsinki from the sphere of geopolitical influence of Germany.

On December 12, 1918 the pro-German Government led by Pehr Evind Svinhufvud resigned and the same day K. Mannerheim was elected as the new regent of Finland, while King Frederick Carl Hessian soon announced his abdication from the throne and the German troops left Helsinki. K. Mannerheim ordered to hold parliamentary elections in early March 1919. The largest number of votes (40%) was given to moderate social democrats, who refused to hold the coalition office, but supported the centrist minority Cabinet — Republican National Progressive Party and the Agrarian Union.

In order to demonstrate to the Entente countries their anti-bolshevism and to accelerate diplomatic recognition of their country the Finnish socio-political organizations (including the Social Democrats) provided substantial military aid to the Estonian national forces in their fight against the Red Army. Therefore, on May 6, 1919 the Great Britain recognized the independence of Finland, the next day the USA did the same while Paris also restored its diplomatic relations with Helsinki. On June 21, 1919 Finland was declared a republic, and on July 17 K. Mannerheim approved a new form of government.

Even General M. Yudenich, Commander-in Chief of the White Guard troops of the Northwest Russia trying to persuade Karl Mannerheim to capture Petrograd, promised to recognize the independence of Finland, to hold a referendum in East Karelia and provide Ingermanlandia cultural and national autonomy. But experienced Finnish politicians veterans were too well aware of the deadly threat of revived «single and indivisible» and the uncertain position of the official Paris and London, which were slow to guarantee military assistance to Helsinki kept K. Mannerheim from this unconsidered step.²³

Thus, independent and confident Finland recognized by the Entente countries, with a strong national democratic potential was a welcomed partner for the renewed Directory of the Ukrainian People's Republic. But diplomatic and government circles of Finland were concerned with left-radical anti-Hetman slogans of the uprising. Even H. Gummerus, who was acquainted with the members of the Ukrainian National Union, doubted the reality of the socialist Declaration of the Directory of December 26 and the proclaimed policy of neutrality. In his report to the Finnish MFA of December 28, he thought it appropriate to follow cautious and expectant tactics with a new UPR government ²⁴.

But in less than two weeks H. Gummerus seemed that Directory managed to successfully resist the Bolshevik danger and preserve its power at least in Kyiv, since it has moral and material support of the peasantry after proclamation of the agrarian reform. «They tried to meet the needs of the peasants by the agrarian reform», — stated the Ambassador in his memoirs, «which was much more radical than the Skoropadsky reform. Large estates were subject to confiscation without compensation to their owners. All land was declared state-owned and was to be divided between

the «working people» up to 15 acres per a household. An exception was made for estates, where fruits, sugar beets and other crops were produced. They were not subject to confiscation. Industry was placed under state or workers control. Some industries were nationalized, such as coal mining. The government made a very dangerous concession by authorizing organization of workers' councils, although it was stated that if they you try to seize power, they will be dissolved»²⁵.

Reporting to Helsinki on January 25, 1919, the Finnish ambassador stated that for a short time of the Directory staying in the office the national consciousness of the Ukrainian people visibly excited. Therefore, Russia must reckon with the fact of its existence. «I am a strong believer that the Ukrainian state, whether in the federation with Russia, or without, has to get out of the current confusion», prophetically claimed H. Gummerus.

However, already after three days H. Gummerus and the rest of the diplomatic corps accredited in Kyiv had to move to Vinnitsa because of the Bolshevik offensive. Soon after assigning the acting Secretary of the Embassy Colonel G. Johannsen as the Charge d'Affaires of Finland to the UPR government Gummerus with his family went through Berlin to Helsinki and never returned in Ukraine again. G. Johannsen at this time moved to Odessa occupied by the Entente landing troops. However, the Finnish diplomats did not stay there long, after a few weeks they were forced to return home because Bolshevik troops were approaching Odessa.

The Ukrainian diplomatic mission in Helsinki had a much longer and more productive history (until the beginning of May 1921), in large measure thanks to the persistent efforts of H. Gummerus, who repeatedly drew attention of the government circles to the fundamental importance for Finland to maintain friendly relations with UPR. Soon after his return he openly expressed his conviction that the national liberation movement embraced wider population in Ukraine, especially the peasantry, so when the Directory could withstand the anti-Bolshevik struggle during several months, the UPR would have a chance to save its state independence²⁶.

The same time in an interview to the newspaper New Finland, the organ of the National Coalition Party, H. Gummerus emphasized that the UPR and Finland were on one side of the front to repel the Bolsheviks and protect their independence. He noted that «Ukraine is very positive about Finland [...] After all, Ukraine is now in the same

position in which we were a year ago. Ukrainian intellectuals and peasants are fighting for their freedom now, as we did a year ago». In his secret letter to the Foreign Ministry on February 27, 1919 H. Gummerus again proved the feasibility of establishing close cooperation between Finland and peripheral states, primarily with the UPR.

On April 11 of the same year in his notes to the Foreign Ministry, Gummerus stated, «Despite the fact that now power in Kyiv belongs to the Bolshevik Soviet government, which succeeded by using the Great Russian troops and the local Bolsheviks in occupying most of the country, we should not neglect the Ukrainian national movement. As soon as conditions permit, the Finnish Embassy should be restored in the capital of Ukraine to establish political cooperation between the two countries to defend common interests and to sign trade agreement»²⁷.

H. Gummerus himself for some time continued his diplomatic career, particularly in 1920–1925, he was ambassador to the rank of a minister in Rome, where he met with the members of the UPR Diplomatic Mission in Italy. In 1930 H. Gummerus on behalf of the veterans «activists» who insisted on the return of the Eastern Karelia by the Soviet Union, concluded in Paris an agreement on cooperation against the USSR with representatives of the UPR government in exile and the national organizations of the Caucasus and Central Asia. During the «Winter War» of 1939–1940 between Finland and the Soviet Union the former ambassador and professor of general history of the University of Helsinki met with captives from the Ukrainian Red Army, who, as Gummerus recollected, were determined to join the Finnish army.

In his memories on his diplomatic mission to Kyiv in 1918–1919 H. Gummerus ended on an optimistic note, «We, Finns, will be happy for the successes of the liberation aspirations of the Ukrainian people, which meet the interests of our country so much. Once, when the time comes for the freedom of Ukraine and the red Kharkiv government created by hostile will yields to the national government created by the free will of the people in the ancient capital city on the Dnieper, then it turns out that the intentions of the past years to establish friendly relations between Finland and the country of Bohdan Khmelnytsky, Mazepa and Shevchenko were not in vain. Then the Finnish Embassy in Kyiv will be restored and you can expect greater success of its work»²⁸.